

УДК 378.147.88+371.214.43

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-40>**Інна САХНЕВИЧ,***orcid.org/0000-0001-7783-495X**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської мови**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(Івано-Франківськ, Україна) chirpodist1@yahoo.co.uk***Ольга ЯНИШИН,***orcid.org/0000-0003-2539-7406**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри філології та перекладу**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(Івано-Франківськ, Україна) karolinaok@ukr.net*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У статті охарактеризовано особливості вищої освіти в умовах пандемії Covid-19 та описані способи забезпечення ефективної взаємодії викладачів та студентів в умовах електронного навчання. Прискорена інтеграція новітніх медіаосвітніх технологій та форм навчання виявила недостатню готовність учасників освітнього процесу до їх використання. Автори констатують, що спричинені пандемією зміни в освіті є незворотними, мають позитивні та негативні сторони. Мета дослідження – виявити основні проблеми електронного навчання у вищій школі та ознайомити зі способами забезпечення ефективної взаємодії та зворотного зв'язку між викладачем і студентом під час дистанційного навчання. Перелічені основні переваги та недоліки електронного навчання. Найімовірніше, що після пандемії освіта перейде до змішаного навчання, що допоможе заповнити прогалини методичного й інформаційного забезпечення та допоможе студентові сформувати звичку вчитися самостійно впродовж життя за будь-яких непередбачуваних умов. Чітке планування та організація електронного навчання сприяє адаптації його учасників в умовах пандемії. Наголошено, що комплексний підхід запобігає виникненню та полегшує розв'язання психолого-педагогічних і етичних проблем на різних рівнях і напрямках комунікації у навчально-виховному процесі. На основі аналізу досвіду забезпечення ефективної взаємодії та зворотного зв'язку між викладачем і студентом під час дистанційного навчання в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу запропоновано вдосконалити чинний Етичний кодекс викладача і студента, врахувавши реалії та потреби учасників вищої освіти під час електронного навчання в умовах пандемії Covid-19. Інші способи забезпечення ефективної організації електронного навчання: завчасне оприлюднення методично обґрунтованих електронних силабусів навчальних дисциплін та обрання вибіркового дисциплін через особистий електронний кабінет студента.

Ключові слова: пандемія Covid-19, електронне навчання, медіаосвітні технології, Етичний кодекс викладача і студента ІФНТУНГ, силабус.

Inna SAKHNEVYCH,*orcid.org/0000-0001-7783-495X**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;**Associate Professor at the Department of the English Language**Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas**(Ivano-Frankivsk, Ukraine) chirpodist1@yahoo.co.uk***Olha YANYSHYN,***orcid.org/0000-0003-2539-7406**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;**Associate Professor at the Department of Philology and Translation**Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas**(Ivano-Frankivsk, Ukraine) karolinaok@ukr.net*

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF INTERACTION FOR UNIVERSITY E-LEARNING IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

The article describes higher education features under the Covid-19 pandemic and outlines some ways to ensure effective interaction between teachers and students within e-learning. Accelerated integration of the latest media education technologies and techniques revealed that the educational process participants are not well enough prepared to use them. The authors state that the changes in education caused by the pandemic being irreversible, have both positive and negative sides. The research aims to identify the main difficulties of e-learning in higher education and to enlighten some ways to ensure efficient interaction and feedback between a teacher and a student at remote training. The main advantages and disadvantages of e-learning are listed. It is most likely that after the pandemic, education will move to blended learning, which will help fill the gaps in methodological and informational support and help the student form the habit of life-long independent learning under any unpredictable conditions. Careful planning and organization of e-learning should contribute to the adaptation of participants during the pandemic. The authors emphasize that an integrated approach could prevent psychological, pedagogical or ethical conflicts or, at least, help to easier cope with them. The experience of ensuring efficient interaction and feedback between the teacher and student at remote training, gained at the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, is generalized. In the context of the Covid-19 pandemic, it is suggested to improve the university's Code of Ethics for teachers and students, taking into consideration the reality and needs of the higher education participants with peculiarities of e-learning in view. Other suggested ways to efficiently organize e-learning are early publishing of methodically sound electronic syllabi and having students choose elective courses via the student's e-office.

Key words: Covid-19 pandemic, e-learning, media education technologies, Code of Ethics for teachers and students, syllabus.

Постановка проблеми. Світова пандемія Covid-19 спричинила низку змін у різних сферах суспільства. Система освіти – не виняток. Електронне навчання з використанням сучасних навчальних онлайн-платформ, відеозустрічей, чат-груп, синхронних та асинхронних відеоконференцій, електронної пошти, телевізійних освітніх трансляцій переважає зараз на всіх рівнях вищої освіти. Проте прискорена інтеграція новітніх медіаосвітніх технологій та форм навчання (електронних, дистанційних, комп'ютерних, телефонних тощо) виявила недостатню психологічну, методичну та технологічну готовність усіх учасників освітнього процесу до негайного й постійного їх використання та висунула на перший план брак інформаційно-комунікаційних умінь і навичок. Дарма що пандемія відчутно змінила освіту на всіх рівнях, вона не триватиме вічно. Тому дедалі актуальнішими стають питання щодо майбутнього дистанційних технологій навчання (будуть вони існувати самостійно чи поступляться певним формам змішаного навчання?), а також щодо можливості чи навіть потреби повного повернення до традиційного академічного укладу. Та й зміни, які відбулися, не можна оцінювати як однозначно позитивні чи негативні.

Аналіз досліджень підтверджує, що в умовах пандемії дослідження можливостей електронних методів навчання у вищій освіті привертає увагу наукової спільноти та громадськості на всіх континентах. Науково-педагогічні працівники, підприємці, світові державні й громадські лідери активно працюють над розроблянням і створенням комфортного освітнього простору. Примі-

ром, експерти Всесвітнього економічного форуму у Давосі (січень 2021 р.) визнали, що «...жодна установа чи особа не може самостійно вирішити економічні, екологічні, соціальні та технологічні проблеми нашого складного взаємозалежного світу, а пандемія <...> прискорила системні зміни» (Li, Lalani, 2020). Потреба у правильному визначенні пріоритетів і терміновому реформуванні всіх галузей життя є актуальною і насамперед стосується освіти, оскільки економічний розвиток будь-якої країни залежить від успішності освітньої системи, яка існує у цій країні. Тому порядок денний Форуму включав і обговорення сучасних освітніх проблем, а саме: зміни у системах освіти країн, ефективне упровадження дистанційних та онлайн-форм навчання, сприяння зростанню темпів упровадження інтерактивних форм навчання на всіх ланках освіти. Те, що проблеми, які зумовлені застосуванням електронного навчання, потрібно вирішувати, вважають провідні експерти Форуму та лідери найрозвинутіших світових країн, серед яких – федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель, президент Франції Еммануель Макрон, прем'єр-міністр Ізраїлю Бенджамін Нетаньяху, прем'єр-міністр Іспанії Педро Санчес, прем'єр-міністр Японії Суга Йошіхіде та інші (Li, Lalani, 2020).

З-поміж українських викладачів та науковців, що активно долучились до досліджень із впровадження інтернет-технологій, варто згадати І. Прокопенка та С. Бережну, які ідентифікують труднощі та переваги навчання в умовах пандемії, заохочують до активного використання дистанційних форм навчання, окреслюють нову,

значно активнішу роль викладача в умовах пандемії (Prokopenko, Berezhna, 2020: 131–135). Вітчизняні науковці також мали змогу висловити свої погляди щодо проблем і перспектив упровадження дистанційної та онлайн-освіти на Всеукраїнській конференції «Освіта в умовах пандемії: як організувати навчальний рік 2020–2021», яка відбулась у м. Києві 18.08.2020 р., де відомі фахівці освітньої галузі (А. Вітренко, Л. Мандзій, Н. Софій, С. Шкарлет, І. Шумік та ін.) обговорили питання чіткої та безпечної освіти в Україні на 2020–2021 навчальний рік (у т. ч. вищої), презентували онлайн та змішані курси навчання, розробили рекомендації щодо графіка освітнього процесу, певних обмежень і заборон у вищій школі на період дії карантину тощо (Відбулась Всеукраїнська, 2020). Суть та зміст психологічного супроводу освіти в умовах пандемії розкриті в доповіді В. Панока, І. Марухіної та Д. Романовської (Панок та ін., 2020).

Серед закордонних розвідок відзначимо дослідження О. П. Холла (*O. P. Hall, Jr.*), проведене на базі сучасних бізнес-школ, які змогли швидко адаптуватися до умов пандемії та налагодити навчання майбутніх фахівців, сформувавши у них навички вправної роботи з інтернет-платформами (Hall, 2020: 1–6). С. Браммер (*S. Brammer*) і Т. Кларк (*T. Clark*) привертають увагу до проблем управління освітнім процесом в університетах і бізнес-школах, до необхідності встановлення ефективного зворотного зв'язку між викладачами та студентами, забезпечення гнучкості упроваджених електронних курсів та програм, запровадження навчання викладачів і студентів основ програмного забезпечення тощо (Brammer, Clark, 2020: 453–456).

Мета дослідження. Зважаючи на викладене, можемо сформулювати мету нашого дослідження – виявити основні проблеми онлайн-навчання у вищій школі та сформулювати педагогічні умови для їх подолання. Для цього спочатку визначимо основні переваги та недоліки електронного навчання, а потім спробуємо окреслити педагогічні умови, які будуть зрозумілі всім учасникам освітньо-виховного процесу та забезпечать ефективну взаємодію та зворотний зв'язок між викладачем і студентом під час дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Власний досвід проведених онлайн державних іспитів з іноземних мов в Івано-Франківському державному коледжі технологій і бізнесу, проведення дистанційних практичних занять з іноземної мови в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу (далі – ІФНТУНГ), а також

узагальнення досвіду інших викладачів (зокрема, з Національного університету «Львівська політехніка») дає підстави констатувати зростання популярності нових видів електронного навчання в умовах сучасної пандемії, яка стала вагомою причиною та несподіваним поштовхом для їх впровадження у систему вищої освіти.

Неочікуване стрімке введення електронного навчання мало не тільки позитивний, але й негативний вплив на його учасників. До позитивних слід віднести його сучасний інформаційно-комунікативний характер, що поєднує передові освітні технології та відповідає вимогам суспільства, забезпечує гнучкість, доступність і неперервність освіти, її досконале інформаційне наповнення. До найвагоміших переваг онлайн-навчання варто зарахувати такі:

- доступність отримання освіти (адже інтернет-покриття нині доступне навіть у віддалених селах, а мобільні телефони, які є найпопулярнішими гаджетами, забезпечують отримання інформації з будь-яких платформ);

- доступність потрібних навчальних матеріалів (сайтів, аудіо- або відеоматеріалів) у будь-який зручний час;

- самостійність студентів у розподілі власного часу та створенні зручного для себе режиму роботи (студент може самостійно вибрати час для навчання та відпочинку, задати собі відповідний темп, вибрати місце і форму навчання (з відривом або без відриву від виробництва; самостійно або із залученням консультацій викладача));

- самостійність студентів у виборі відповідного навчального оточення та робочого місця (на роботі, вдома, у родичів, у гуртожитку тощо).

Проте варто зосередити увагу й на тих факторах, які негативно вплинули на учасників навчального онлайн-процесу, створили певний психологічний та педагогічний дискомфорт.

Серед найпоширеніших скарг викладачів такі:

- проблеми технічного характеру (слабке інтернет-покриття або тимчасова його відсутність, періодичне ламання комп'ютерів, мікрофонів, навушників або інших технічних засобів навчання, відсутність відеозв'язку тощо);

- брак необхідних знань, умінь і навичок ефективного використання інтерактивних засобів і методів дистанційного й онлайн-навчання;

- відстороненість навчальних закладів та недостатня їх залученість до розв'язання проблем технічного та методичного забезпечення дистанційної освіти;

- загострення проблем, пов'язаних з академічною доброчесністю (неможливість іденти-

фікувати студента, якщо вимкнута відеокамера; використання студентами недозволених джерел у написанні самостійних і контрольних робіт, списування; створення студентами декількох облікових записів для проведення опитувань і виконання онлайн-тестів, використання основного облікового запису для внесення тільки правильних відповідей; непомітне використання захищених смартфонів, використання екрана монітора як джерела інформації для підказок під час відповіді; недозволене використання електронних засобів редагування тощо);

– зростання навчального навантаження (зумовлене потребою додатково перевіряти роботи студентів, які пропустили заняття через відсутність Інтернету та часті захворювання, зростання кількості індивідуальних консультацій онлайн та офлайн);

– збільшення часу на пошук інтерактивних засобів викладання, підготовки до занять;

– необхідність підтримувати постійний зворотний зв'язок зі студентами (часом навіть у режимі 24 години/7 днів на тиждень тощо);

– недостатній рівень розвитку міжособистісної комунікації (між викладачами, між студентами, а також між викладачами та студентами);

– погіршення стану навчальної та виконавської дисципліни під час занять та у перервах між ними (зростання кількості запізень на заняття, залучення до занять сторонніх осіб, часті невиконання домашніх завдань, відмова відповідати на поставлені запитання через реальну чи вимушену відсутність необхідних технічних засобів; невідповідний дрескод тощо);

– втрата толерантності, емоційної стабільності всіх учасників навчального процесу.

У зв'язку із доволі розлогим списком труднощів виникає потреба знайти умови та шляхи розв'язання проблем, спричинених онлайн-навчанням, та знайти відповідь на запитання: «Як можна організувати електронне навчання так, щоб усі учасники навчального процесу були ознайомлені з так званими «правилами дистанційної гри?»».

Пропонуємо два шляхи розв'язання основних проблем:

– упровадити (або вдосконалити, якщо вже є чинний) «Етичний кодекс для викладача і студента» (далі – Етичний кодекс), який окреслить основні проблеми психолого-педагогічного та етичного характеру та дасть вичерпні рекомендації щодо того, як їх уникати або вирішувати;

– практикувати завчасне укладання та оприлюднення силабусів навчальних дисциплін (або

курсів), які міститимуть необхідну студентів інформацію та запобігатимуть виникненню методичних чи організаційних проблем.

У 2012 р. з метою недопущення порушень прав і свобод студентів та викладачів під час навчально-виховного процесу, а також уникнення та вирішення конфліктних ситуацій, пов'язаних з порушенням етичних і моральних норм поведінки, було розроблено і введено в дію Етичний кодекс викладача і студента ІФНТУНГ. Проте зараз, в умовах пандемії Covid-19, у світі склалася безпрецедентна ситуація, яка створила невідомі раніше етичні дилеми та вимагає нових етичних рішень. Це перевірка людства на здатність чинити опір світовим загрозам і забезпечити існування всіх життєво необхідних умов, однією з яких є організація ефективної системи вищої освіти. Такий стан спричинив потребу вдосконалити загальний перелік прав і обов'язків учасників навчального процесу та оформити їх у вигляді доповнень. Однак якщо загальний перелік прав і обов'язків викладача не повинен зазнати значної кількості змін і доповнень, позаяк викладачі ЗВО – це самосвідомі люди з високим професіональним і культурним рівнем, здатністю постійно дотримуватись вимог правил трудової дисципліни, нормативно-правових актів зі сфери вищої освіти, то права й обов'язки студента потребують деякого удосконалення та доповнення у зв'язку з новим форматом навчання та необхідністю створити безпечне навчальне середовище. Студент повинен чітко знати умови організації навчального процесу (онлайн-навчання, дистанційного навчання, змішаного навчання) у ЗВО в умовах пандемії, виконувати їх і навіть брати участь у їх розроблянні. Зокрема, до кодексу варто ввести вимоги щодо зовнішнього виду учасників онлайн-навчання, до реєстрації особистого запису, не/обов'язковості використання камери впродовж різних типів занять, під час відповіді, виконання навчальних і контрольних завдань; способи передавання повідомлень про відсутність можливості долучитися до онлайн-заняття та варіанти відпрацювання, якщо відсутній інтернет-зв'язок тощо.

Силабус навчальної дисципліни – доволі нове поняття в Україні, яке часто помилково співвідносять з робочою програмою навчальної дисципліни. Проте у сучасних умовах пандемії його наповнення варто значно розширити. Наприклад, в ІФНТУНГ електронний силабус навчальної дисципліни ще називають «карткою дисципліни». Вона повинна містити певні розділи, а саме:

– ім'я автора (авторів) навчального курсу та інформацію про викладачів, які читають курс, і

можливість зв'язатися з ними (номери телефону, адреси електронної пошти, номери робочих кабінетів, години для отримання консультацій, час для відповіді тощо);

– опис курсу (обсяг курсу в кредитах, навчальних годинах, етапи засвоєння, методи навчання, основні правила оцінювання засвоєних знань, умінь і навичок, технічні вимоги до курсу, зміст курсу). На особливу увагу заслуговує окремий пункт опису, в якому викладачі можуть подати загальний перелік своїх очікувань щодо прав та обов'язків усіх учасників навчального процесу: прийнятний режим онлайн-навчання, перелік навчальних платформ та інструментів; правила найменування облікового запису; вимоги щодо відвідування занять та відпрацювання пропущених; виставлення поточних балів, виправлення оцінок (балів); правила академічної доброчесності; вимоги щодо виставлення диференційованих заліків, проведення іспитів тощо. Чітко розмежовані вимоги та терміни проведення контрольних заходів дають можливість студентам завчасно до них підготуватися та уникнути непорозумінь;

– мету навчального курсу;
– компетенції, що їх має здобути студент;
– вимоги до робочого місця: необхідне технічне обладнання, програмне забезпечення, умови доступу та застосування обладнання і програм, отримання технічної підтримки;
– перелік необхідної літератури та посилань на інтерактивні засоби навчання, робочу програму курсу.

Загалом, проаналізувавши вимоги щодо написання електронного силабусу в університеті на прикладі ІФНТУНГ, вважаємо, що ретельно продуманий і обґрунтований силабус навчальної дисципліни (курсу) здатний вирішити низку проблем усіх учасників електронного навчання. Його необхідно довести до відома кожного студента до початку навчального курсу. Інформація про викладачів курсу (номер телефону, адреса електронної скриньки, розклад занять) сприяє отриманню швидкого зворотного зв'язку. До силабусів в університетах інших країн, наприклад Великої Британії, заведено додавати ще й правила щодо використання їжі та напоїв під час проведення занять (Food & Drink Policy), а також певні правила для

тих, хто отримує інклюзивну форму вищої освіти (Accommodations Statement) (Gonzales, 2020).

Завчасне ознайомлення із силабусами вибраних дисциплін дозволить студентам проголосувати за вибрану дисципліну через особистий кабінет. Слід врахувати можливість поетапного проведення відбору та формування збірних груп.

Висновки. Пандемія COVID-19 дала поштовх до розвитку електронного навчання. Після її закінчення не варто очікувати повного повернення до методів, які практикувалися раніше. Наявність позитивних і негативних наслідків неочікуваного та стрімкого впровадження електронного навчання у вищій школі потребує подальшого аналізу. Найімовірніше, що на зміну традиційній системі прийде поєднання різних форм навчання – змішане навчання, ефективне використання якого допоможе заповнити прогалини методичного та інформаційного забезпечення, сприятиме посиленню навчальної мотивації студентів, поглибленню звички вчитися самостійно та здобувати знання, уміння і навички впродовж життя за будь-яких непередбачуваних умов.

У Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу практикують комплексний підхід для забезпечення ефективної взаємодії викладачів та студентів в умовах електронного навчання. Тут враховували реалії пандемії Covid-19 та вдосконалили Етичний кодекс викладача і студента ІФНТУНГ, що забезпечує етичні потреби всіх учасників дистанційного навчання. Позитивної оцінки заслуговує поєднання завчасного оприлюднення методично обґрунтованих електронних силабусів навчальних дисциплін, курсів, практик та обрання дисциплін вільного вибору через особистий електронний кабінет студента. Впровадження цих новацій дає змогу запобігти виникненню та полегшує розв'язання психолого-педагогічних і етичних проблем на різних рівнях і напрямках комунікації у навчально-виховному процесі: у середовищі студентів або викладачів та між представниками обох груп. Тому налагоджується ефективний зворотний зв'язок між ними. Чітке планування та організація електронного навчання сприятиме адаптації до нових вимог, формуванню важливої для ХХІ століття здатності до самоосвіти й самовдосконалення в умовах пандемії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відбулась Всеукраїнська серпнева конференція 2020 (Київ, 18 серпня 2020). Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»: *вебсайт*. URL: <https://iea.gov.ua/vidbulas-vseukrayinska-serpneva-konferentsiya-2020-kiyiv-18-serpnya-2020/#> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Панок В. Г., Марухіна І. В., Романовська Д. Д. Психологічний супровід в умовах пандемії. *Учені НАПН України – українським вчителям* : матеріали вебконф., 27 серпня 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук*

України. 2020. Т. 2, № 2. DOI: 10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/80> (дата звернення: 04.02.2021).

3. Brammer S., Clark T. COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures. *British Journal of Management*. 2020. Vol. 31. P. 453–456. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1467-8551.12425> (дата звернення: 07.02.2021).

4. Gonzales J. How to write a syllabus. *Cult of Pedagogy*: web-site. URL: <https://www.cultofpedagogy.com/course-syllabus-how-to/> (дата звернення: 07.02.2021).

5. Hall Owen P., Jr. COVID-19 and the Future of Management Education : Editorial. *Graziadio Business Review*. 2020. Vol. 23. Is. 1. P. 1–6. URL: <https://gbr.pepperdine.edu/2020/05/editorial-covid-19-and-the-future-management-education/> (дата звернення: 07.02.2021).

6. Li C., Lalani F. The COVID-19 pandemic has changed education forever. This is how. *World Economic Forum* : official web-site. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/> (дата звернення: 02.02.2021).

7. Prokopenko I., & Berezhna S. Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol. 12, Is. 1, Sup. 2. P. 130–135. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/256> (дата звернення: 02.02.2021).

REFERENCES

1. Vidbulas Vseukrainska serpneva konferentsia 2020 (Kyiv, 18 serpnia 2020) [The All-Ukrainian August 2020 Conference was held (Kyiv, August 18, 2020)]. State Scientific Institution “Institute of Educational Analytics”: web-site. Retrieved from: <https://iea.gov.ua/vidbulas-vseukrayinska-serpneva-konferentsiya-2020-kiyiv-18-serpnia-2020/#> [in Ukrainian].

2. Panok V. H., Marukhina I. V., Pomanovska D. D. Psykhologichnyi suprovid v umovakh pandemii [Psychological Support of Education in a Pandemic]. *Scientists of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine – Ukrainian teachers: web-conference proceedings, August 27th, 2020. The Herald of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. 2020. Vol. 2. No. 2. DOI: 10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2. Retrieved from: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/80> [in Ukrainian].

3. Brammer, S., Clark, T. COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures. *British Journal of Management*. 2020. Vol. 31. P. 453–456. Retrieved from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1467-8551.12425> [in English].

4. Gonzales, J. How to write a syllabus. *Cult of Pedagogy*: web-site. Retrieved from: <https://www.cultofpedagogy.com/course-syllabus-how-to/> [in English].

5. Hall Owen P., Jr. COVID-19 and the Future of Management Education: Editorial. *Graziadio Business Review*. 2020. Vol. 23. Is.1. P. 1–6. Retrieved from: <https://gbr.pepperdine.edu/2020/05/editorial-covid-19-and-the-future-management-education/> [in English].

6. Li C., Lalani F. The COVID-19 pandemic has changed education forever. This is how. *World Economic Forum*: official web-site. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/> [in English].

7. Prokopenko I., & Berezhna S. Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol. 12, Is. 1, Sup. 2. P. 130–135. Retrieved from: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/256> [in English].